

Aromânii: pretutindeni, nicăieri

Nicolas TRIFON, născut la București, în 1949, locuiește în prezent la Paris, unde a obținut, în 1983, titlul de doctor în lingvistică la EHESS (Școala de Înalte Studii în Științe Sociale), cu o teză despre „limba de lemn”. Autor a numeroase contribuții critice asupra „socialismului real”, el a început să scrie despre aromâni în 1993, când a apărut și primul său studiu, intitulat *Les Aroumains, un cas de figure national atypique* (Acratie). Privitor la situația din România, a publicat „Les Aroumains en Roumanie depuis 1990: comment se débarrasser d'une (belle-)mère patrie devenue encombrante” (*Revue d'études comparatives Est-Ouest*, nr. 38-4, 2007) și, în limba română, două intervenții: „Unde e Aromânia?” (*Europa*, nr. 8, 2011) „Despre cumani, români neaoși și alți alogeni: răspuns lui Neagu Djuvara” (*Observatorul cultural*, nr. 626, iunie 2012).

Această carte constituie traducerea integrală a volumului *Les Aroumains, un peuple qui s'en va*, publicat la Editura Acratie (Paris, 2005). În 2009, cartea a apărut, în traducerea Lilei Cona, la Belgrad (*Cincari, narod koji nestaje*), unde cotidianul *Politika* a publicat extrase în zece numere consecutive. O nouă ediție îmbogățită va apărea în franceză, la Editura Non Lieu, în 2013.

Traducătorul, Adrian CIUBOTARU, a absolvit Facultatea de Litere a Universității „Alec Russo” din Bălți. Traduceri: Jean-Marie Schaeffer, *Adio, estetică*, Știința, 2001; Wladimir Troubetzkoy, *Sankt-Petersburgul, un mit literar*, Știința, 2005; Jean Gorndin, *Hermeneutica*, Știința, 2008; Jacques Le Goff, *Europa explicată tinerilor*, Cartier, 2008; Philippe Nemo, *Ce este Occidentul?*, Cartier, 2008; Jacques Duquesne, *Dumnezeu pe înțelesul nepoților mei*, Cartier, 2008; Roger-Pol Droit, *Religiile pe înțelesul fiicei mele*, Cartier, 2008; Florent Parmentier, *MOLDOVA. Atuurile francofoniei*, ARC, 2010.

Nicolas Trifon

Aromânii pretutindeni, nicăieri

urmat de *Aromâna vorbită la Metsovo* de Stamatis Beis
și de *Nomadismul la aromâni* de Thede Kahl

Traducere din franceză de Adrian Ciubotaru

CARTIER
i s t o r i c

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 24 05 87, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

Cartier & Roman LLC, Fort Lauderdale, SUA. E-mail: usa@cartier.md

Support juridic: Casa de Avocatură *EuroLegal*

www.cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

Cartier eBooks pot fi procurate pe iBookstore și pe www.cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 022 21 42 03. E-mail: libriariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel./fax: 022 24 10 00. E-mail: libriariadinhol@cartier.md

Librăria 9, str. Pușkin, nr. 9, Chișinău. Tel.: 022 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712, București, România

Tel./fax: (021) 210.80.51

E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Taxele poștale sunt suportate de editură. Plata se face ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Virgil Pâslariuc

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Georgeta Fusa

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Seribia (nr. 185)

Nicolas Trifon

LES AROUMAINS UN PEUPLE QUI S'EN VA

© Éditions du Acratie, 2005

Nicolas Trifon

AROMÂNII: PRETUTINDENI, NICĂIERI

Ediția I, noiembrie 2012

© 2012, Editura Cartier pentru prezenta versiune românească. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Trifon, Nicolas.

Aromânii pretutindeni, nicăieri / Nicolas Trifon. – Ch.: Cartier, 2012 (Tipogr. "Serebia"). – 608 p. –

(Colecția "Cartier istoric").

Tit. orig. : Les Aroumains un peuple qui s'en va. – 1000 ex.

ISBN 978-9975-79-797-9.

94(=135)

T 85

Cuprins

Cuvânt-înainte

Pretutindenii, nicăieri... 8

Introducere

Cum poți fi aromân? 11

Aromânii în istoria Balcanilor 79

Capitolul 1. Cadril valah în epoca bizantină:

intrarea aromânilor 81

Capitolul 2. Imperiul Otoman, un cadru propice

dezvoltării aromânilor 139

Capitolul 3. Mezaventura națională (1864-1913) 207

Capitolul 4. Scurtul secol XX sau Rătăcirea

în deșert(-ul național) 333

Capitolul 5. Revenirea pe scena publică:

inițiativele diasporei 390

Capitolul 6. În inima anacronismului grec 421

Capitolul 7. După implozia regimurilor comuniste 452

Concluzie

Aromânii sau dificultatea de a scăpa de națiuni 491

Aromâna vorbită la Metsovo *de Stamatis Beis* 529

Nomadismul la aromâni *de Thede Kahl* 555

Indice de nume 585

Un lucru despre care nu s-a vorbit nu a existat niciodată
(Oscar Wilde, *Portretul lui Dorian Gray*)

În amintirea lui Vasile Barba

Cuvânt-înainte

Pretutindenii, nicăieri...

Împrăștiată prin Macedonia se găsește o altă rasă de mare interes și de o oarecare importanță: vlahii. Ei ne amintesc de acele ingenioase desene în care un animal sau o figură de om sunt ascunse, astfel încât să nu poată fi observate, dar atunci când sunt descoperite, ele devin elementul esențial al tabloului. În același fel, cineva poate trăi sau călători prin Balcani fără a vedea sau a auzi ceva despre vlahi, până când i se deschid ochii. Și din acel moment el riscă să cadă în extrema cealaltă și să creadă, ca patrioții români, că cei mai mulți locuitori din Macedonia sunt aromâni deghizați¹.

Mulți dintre cei care i-au întâlnit pe vlahi, adică pe aromâni, au căzut pradă iluziei optice sugerate de acest călător englez care și-a publicat jurnalul în 1900 sub pseudonimul Odysseus. Senzația pe care o trăiești în asemenea circumstanțe este extrem de ciudată: de abia realizezi existența aromânilor, că ai și început să-i vezi peste tot, în prezent, dar și în trecut, ca și cum ai avea de-a face cu un miraj. Aromânii înșiși, dornici să iasă din izolare și vrând să cunoască mai multe despre obârșia lor, pe care unii o consideră obscură, și despre limba lor, pe care alții o clasifică cu atâta dificultate, nu scapă nici ei acestui miraj. Cu toate acestea, mai devreme sau mai târziu, se strecoară o îndoială și exaltarea lasă loc stupefacției, deoarece sfârșim

1 Odysseus (Charles Norton Edgecumbe Eliot), *Turkey in Europe*, Londra, 1900, p. 409–410, citat de Vasile Tegea, „Aromânii văzuți de călătorii englezi”, în *Buletinul Bibliotecii române*, vol.X (XIV), Freiburg, 1983, p. 210. „Patrioții români” evocați de acest autor (1862–1931) erau cei care pledau cauza națională printre vlahii (aromânii) din Turcia europeană sub egida statului român; mulți dintre aceștia erau ei înșiși aromâni.

prin a ne întreba dacă aromânii există cu adevărat și, mai mult, dacă au existat vreodată?

Iutsido? Iuva? Pretutindeni? Nicăieri? Pentru a pune capăt acestei dileme, care devenea din ce în ce mai insuportabilă, am purces la redactarea acestei cărți, iar acum trebuie să mărturisesc că nu sunt sigur dacă mi-am atins scopul².

Ideea inițială era de a reconstitui un fragment, printre atâtea altele, al Balcanilor, plecând de la datele sigure disponibile și înlăturând orice speculație în această privință. Pe măsură ce acumulam informații, le formulam și încercam să le dau o semnificație, îmi dădeam seama că atât ignoranța, care, în general, precumpănește în ceea ce îi privește pe aromâni, cât și controversese pe care aceștia le iscă în rarele ocazii când sunt evocați, nu sunt deloc fortuite. Ceea ce părea a fi o piesă lipsă din puzzle-ul balcanic începea, astfel, să semene tot mai mult cu o figură mai curând superflă, cu un element inadecvat care bulversează regulile jocului, cu cea mai nepotrivită componentă a unui ansamblu etnolingvistic și confesional și așa foarte complicat.

„Popor de prisos”, potrivit criteriilor în vigoare din Balcani, aromânii sunt, înainte de toate, un popor în mișcare și, în această calitate, nu au încetat să-i intrige pe cei care i-au studiat, de la cronicarii bizantini la antropologii din zilele noastre, și nici să-i exaspereze pe cei care au încercat să-i fixeze în cadrul imperiilor, regatelor și statelor-națiuni ce s-au succedat și s-au înfruntat în regiune.

Popor „care pleacă”, „în trecere”, sau, mai tranșant, „pe ducă”, „pe cale de dispariție” – am putea spune așa, preluând titlul unui articol al lui Elisée Reclus în care se atrăgea atenția asupra destinului bascilor³, sau, pentru a fi mai preciși, un popor care, de îndată ce s-a făcut cunoscut, nu a mai încetat să „dispară”: deseori împotriva voinței sale, fără îndoială, dar nu întotdeauna sub presiunea unor constrângeri din afară. În realitate, în cazul aromânilor, frumoasa formulă a geografului francez se potrivește de minune atât cu modul de viață al acestora, marcat de nomadismul transhumant, cât și cu istoria lor, în

2 Lucrarea aceasta nu s-a realizat într-un cadru instituțional și nu a beneficiat de concursul vreunui organism public sau privat. Lista celor care m-au ajutat, cu informații orale sau scrise, este lungă. Dacă aș încerca să o întocmesc, aș risca să-i uit, fără să-mi dau seama, pe unii dintre aceștia, poate chiar pe cei cărora le datorez cel mai mult.

3 „Les Basques, un peuple qui s'en va”, în *La Revue des deux mondes*, din 15 martie 1867.

decursul căreia s-au răspândit, apoi regrupat, în nenumărate rânduri, în funcție de îndeletnicirile lor pastorale, artizanale, comerciale.

Pentru a evalua corect provocarea cu care ne confruntăm abordând problema aromânilor, e destul să spunem dintr-odată că ei constituie realități (pluralul, în cazul de față, este indispensabil) cu fațete multiple, greu de demarcat, deoarece se înscriu uneori în dinamici divergente, realități care se micșorează, de la un anumit moment, ca o piele argăsită, pentru a se întinde acolo unde te aștepti mai puțin. Prin urmare, pretenția de a scăpa o dată pentru totdeauna de decepțiile provocate de mirajul de care vorbea călătorul englez acum un secol ar fi una prezumțioasă.